

22. Тихомирова Е. И. Комплексный подход к оценке устойчивости экономического роста и конкурентоспособности регионов Российской Федерации / Е. И. Тихомирова // Вопросы статистики. – 2006. – № 2. – С. 9-19.
23. Єщенко П. Відновлення соціально-економічного розвитку – пріоритет номер один у світі та в Україні / П. Єщенко, А. Арсеєнко // Економіка України. – 2012. – № 1. – С. 36-50.
24. Звіти Світового центру даних з геоінформатики та сталого розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wdc.org.ua/uk/sustainable-development/reports>.

Бицюра Ю. В. Устойчивый экономический рост и пути его обеспечения в Украине.

Определены сущность, характерные признаки и значение для общества устойчивого экономического роста. На основе анализа группы социально-экономических индикаторов, обоснован антиустойчивый характер экономического роста в Украине. Предложены пути обеспечения устойчивого экономического роста в Украине.

Ключевые слова: экономический рост, устойчивый экономический рост, устойчивое развитие.

Bytsiura Y. V. Sustainable economic growth and ways of his providing is in Ukraine.

Essence, characteristic signs and value, is certain for the society of sustainable economic growth. On the basis of analysis of group of socio-economic indicators, antisustainable character of the economy growing is reasonable in Ukraine. The ways of providing of sustainable economic growth are offered in Ukraine.

Keywords: economic growth, sustainable economic growth, sustainable development.

УДК: 330.52 (477)

Глюхіна В. В.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

У статті розглядаються способи формування конкурентних переваг як головного фактора конкурентоспроможності національної економіки в сучасних умовах

Ключові слова: конкуренція, конкурентні переваги, конкурентоспроможність, фактори конкурентоспроможності, національна конкурентоспроможність.

Зі здобуттям незалежності Україною національна економіка мала пристосуватись до абсолютно нових умов господарювання. З цією метою створювався новий економічний механізм, заснований на ліберальних принципах, свободі підприємництва та приватній власності. Сучасний етап соціально-економічного розвитку економіки України характеризується трансформацією способу виробництва, якісними змінами у характері економічного зростання, переоцінкою основних цінностей господарської діяльності. Українська економіка пододала глибоку економічну та фінансову кризу 90-х років і вийшла на шлях макроекономічної стабільності на початку 2000-х рр. Але відсутність чіткої та послідовної економічної політики держави, несприятлива кон'юнктура ринку в період світової економічної кризи 2008–2009 рр., невпинна глобалізація та панування на міжнародному ринку ТНК, масштабні зміни у всіх сферах суспільства і посилення міжнародної конкуренції виявляють недоліки розвитку

та вразливість економіки нашої країни.

В основному міжнародному рейтингу глобальної конкурентоспроможності, опублікованому Всесвітнім економічним форумом у 2012 році, Україна зайняла 73 місце, що на 9 позицій вище минулорічного. Результати оцінки Всесвітнього Економічного Форуму можуть служити індикатором спроможності України зберігати темпи економічного розвитку відповідно до вимог сучасного світу. Конкурентоспроможність країни підвищилась завдяки покращенню макроекономічних показників порівняно з попередніми роками. Зокрема, бюджетний дефіцит був скорочений до 2,7% ВВП, знизилась інфляція. Конкурентоспроможність України підтримується великим розміром ринку (38-е місце) і високим рівнем освіти населення (47-е місце). Незважаючи на проведені в Україні економічні реформи, залишаються слабкою система інституцій (132-е місце) та неефективним ринок товарів і послуг (117-е місце). Пріоритетним напрямом є стабілізація фінансового сектора України (114-е місце) та підвищення рівня розвитку бізнесу (91-е місце).

Низькі рейтинги, але наявність підґрунтя для розвитку, робить актуальним пошук та детальне дослідження чинників формування конкурентних переваг, які становлять основу конкурентоспроможності країни.

Питання конкурентоспроможності національної економіки та формування її конкурентних переваг через його актуальність викликає підвищений інтерес у економічної науки. Його досліджували у своїх працях такі вітчизняні вчені: Я. Базиліук, А. Гальчинський, В. Геєць, Я. Жаліло, Б. Кваснюк, І. Крючкова, С. Савчук, О. Шнипко та інші, а також зарубіжні вчені: П. Кругман, М. Познер, М. Портер, А. Селєзньов, І. Спірідонов, Дж. Сакс, Р. Фатхудінов, А. Юданов та інші.

Метою статті є виявлення чинників формування конкурентних переваг національної економіки аналіз передумов і особливостей розвитку конкурентних переваг української економіки.

Національна економіка – це складна господарська, соціальна, організаційна, науково-технологічна система. Вона має сукупний економічний потенціал, серед якого виділяють: природно-ресурсний, виробничий, трудовий, науково-технічний. У національній економіці відбуваються постійні структурні, організаційні й інші зміни, що обумовлюються особливостями її господарчої системи та характеризуються певними тенденціями й закономірностями розвитку. Ці зміни можуть породжувати конкурентні переваги або нівелювати їх. Конкурентоспроможність національної економіки є результатом взаємодії всіх суб'єктів економічних відносин в країні. Державна влада, обравши виважену економічну політику, підприємницька ініціатива, усвідомивши соціальну відповідальність бізнесу та сформоване громадянське суспільство можуть направити економічні процеси у конструктивному напрямку формування конкурентних переваг національної економіки.

В історичному аспекті теорія конкурентних переваг прийшла на зміну теорії порівняльних переваг. Порівняльні переваги, що лежать в основі конкурентоспроможності країни, визначаються наявністю та використанням факторів виробництва, таких як трудові, сировинні ресурси, капітал, інфраструктура та інші. Але, по мірі розвитку технологічних інновацій та глобалізації, змінилася структура міжнародної конкуренції і на зміну теорії порівняльних переваг, приходять нова парадигма - конкурентних переваг. Тобто, переваги перестали бути статичними, вони

змінюються під впливом інноваційного процесу (змінюються технології виробництва, методи управління, попит на продукцію і т. д.).

Конкурентні переваги – це ексклюзивна властивість, яку має суб'єкт господарювання і яка забезпечує йому вигідніші умови діяльності, ніж у конкурентів.

Можна виділити конкурентні переваги кількох рівнів, залежно джерела та складності створення:

– конкурентні переваги нижчого рівня – це доступна і дешева робоча сила та ресурси виробництва;

– конкурентні переваги високого рівня – це імідж, інвестиційна привабливість, високе положення у міжнародних рейтингах, патенти, ліцензії, унікальні виробництва, НДД.

Конкурентні переваги можуть мати різноманітні форми в залежності від специфіки суб'єкта господарювання, бути явними чи прихованими. Відзначимо, що конкурентні переваги не є вічними, вони завойовуються та утримуються тільки при постійному вдосконаленні всіх сфер діяльності, що є трудомістким та, як правило, дороговартісним процесом. Сьогодні для утримання конкурентних переваг необхідне постійне впровадження нововведень.

Конкурентні переваги – це джерело конкурентоспроможності. Для побудови конкурентоспроможної економіки Україна має розвинути різноманітні конкурентні переваги та пройти всі стадії їх розвитку. Відомий дослідник конкурентних переваг і конкуренції М. Портер виділив 4 стадії, які проходить конкурентоспроможність:

1. Розвиток конкурентоспроможності на основі факторів виробництва. На цій стадії конкурентна перевага економіки – це дешевий фактор виробництва. Тобто, переважає цінова конкуренція, а стан економіки країни залежить від стану світового ринку.

2. Розвиток конкурентоспроможності на основі інвестування. На цій стадії конкурентні переваги економіки базуються на можливостях і бажанні інвестувати. Напрямок інвестування має визначатися, виходячи із загальнонаціональних інтересів, щоб суспільство усвідомлювало важливість відмовитися від поточного споживання заради розвитку перспективних галузей чи виробництв. Протекціонізм може застосовуватися як тимчасовий захід по сприянню національному виробнику.

3. Розвиток конкурентоспроможності на основі інновацій. Коли розвиток продуктивних сил економіки вимагає введення нових технологій та модернізації виробництва. На цій стадії протекціоністська політика є неефективна, навпаки, важливим є обмін досвідом та технологіями, ліцензіями та патентами, аби підтягнути рівень національної економіки до рівня розвинених країн.

4. Конкурентоспроможність на основі багатства. На цій стадії зникає динаміка розвитку виробництва і повертається цінова конкуренція.

Згідно цієї класифікації Україна знаходиться на стадії факторно-керованого розвитку. Тобто, економіка екстенсивно використовує наявні фактори виробництва (робочу силу та природні ресурси). Це зумовлює переважно сировинний та видобувний характер промисловості.

З часів Радянського Союзу Україні залишилась інфраструктура та виробничі комплекси, які сьогодні потребують оновлення, але можуть стати основою створення потужної індустріальної, а, після модернізації, постіндустріальної економіки. Але

особливістю економічних реформ в Україні стала концентрація реформаторських зусиль на макроекономічному рівні перетворень. Відбувалася спроба забезпечити конкурентне середовище шляхом штучного створення суб'єктів конкуренції засобами приватизації, демонополізації, розукрупнення підприємств, а також потенційних умов для конкуренції засобами лібералізації цін та торгівлі. Невдалі управлінські рішення призвели до втрати конкурентних переваг національної економіки, заснованих на масштабах виробництва, державних підприємствах, природних монополіях. Українську економіку спрямували на шлях подрібнення промислових виробництв, створення середовища малих та середніх підприємств, одночасно відкривши ринок країни для зарубіжних товарів масового виробництва та ТНК. На нашу думку, це була стратегічна помилка, оскільки мале виробництво за будь-яких умов не зможе конкурувати з потужними ТНК.

Виробництво – це основа економіки, тому важливо підтримувати високий технологічний рівень розвитку виробництва і, в першу чергу, здійснити модернізацію саме виробничої сфери. Між тим, увага проблемам розбудови виробництва, спроможності самих підприємств ефективно реагувати на конкурентні виклики практично не приділялася. Це обумовило негативні зрушення в галузевій структурі, низьку продуктивність виробничого сектору української економіки та недостатню мотивацію до здійснення високопродуктивної та прибуткової діяльності на національних теренах, а відтак – вплив національних ресурсів (праці, капіталу, сировини) за кордон чи до тіньової сфери.

Згідно з світовим досвідом, конкурентні переваги національної економіки виникають там, де раніше були прикладені значні матеріальні та моральні зусилля для розв'язання проблем відставання і подолання кризи. Національні несприятливі умови породжують енергію для інновацій та змін. Тобто, ціленаправлені спільні дії суспільства, уряду, підприємців можуть перетворити потенційні можливості економіки на реальні конкурентні переваги. Якщо економіка є вразливою, залежною від кон'юнктури ринку та має сировинну структуру, а переваги дуже не довговічні (переваги низького рангу), то для формування конкурентних переваг національної економіки вищого рангу необхідно: залучати інвестиції, підтримувати національного виробника, розробляти і впроваджувати інновації і, перш за все, провести модернізацію та перейти до вищих (5, 6, 7) технологічних укладів.

Конкурентна економіка є результатом розширення і зміцнення конкурентних переваг промисловості країни. Критичним фактором є здатність промисловості країни досягати високих конкурентних переваг, постійно і успішно конкурувати у нових передових галузях з метою найпродуктивнішого використання національних ресурсів. Національний економічний розквіт залежить від здатності промисловості країни вдосконалюватися з плином часу.

Отже, забезпечення конкурентоспроможності національної економіки – комплексний багаторівневий безперервний процес, який вимагає задіяти практично всю сукупність інструментів державної економічної політики. Цілком очевидна неможливість одночасної реалізації всіх завдань досягнення конкурентоспроможності. Це спонукає до пошуку логічної послідовності заходів, що може забезпечити поетапну реалізацію відповідних орієнтирів економічної політики. Зволікання з реалізацією заходів щодо радикального зміцнення конкурентоспроможності національної

економіки та освоєння її сучасних чинників у край небезпечно у глобалізованому середовищі, оскільки призводить до втрати можливостей реалізації навіть низки наявних нині конкурентних переваг.

Перш за все, потрібно спиратись на реально існуючі в країні конкурентні переваги національної економіки. Деякі з них мають столітню історію. Українські чорноземи, поклади залізних руд та вугілля, численні університети та академії, основи розвитку авіабудування та кібернетики – все це сформовані десятиліттями чи століттями конкурентні переваги національної економіки. Вони визначають пріоритети національної економіки та напрями створення нових конкурентних переваг.

Важливим є збереження конкурентних переваг, що залежить від ряду факторів. Зокрема, від джерела конкурентних переваг, постійного оновлення та впровадження інновацій, можливості свідомо відмовитись від наявної, але застарілої і не актуальної конкурентної переваги задля розвитку нової переваги. Засобами захисту існуючих конкурентних переваг національної економіки також можуть бути:

- Монополія державних підприємств чи природних монополістів;
- Отримання у власність національними підприємствами патентів, ноу-хау, ліцензій на певні види діяльності чи технології;
- Концентрація зусиль суспільства на певній національній ідеї, меті чи стратегії, наприклад, “загальна модернізація економіки” чи “економіка знань”.

Існування таких переваг як природні ресурси, вигідне географічне положення, широка інфраструктура, відомі науково-дослідні інститути та наявність кваліфікованої робочої сили сприяє залученню інвестицій, що дозволить країні перейти до конкурентних переваг вищого рангу, до другої стадії конкурентоспроможності. Вагомим показником привабливості національної економіки для зовнішніх інвестицій є кредитні рейтинги, наприклад, рейтинг визначений агентством Moody's. Кредитні рейтинги залежать від макроекономічного розвитку, стабільності курсу валют, виваженої грошово-кредитної політики, низьких коефіцієнтів державного боргу та сприятливої позиції зовнішньої ліквідності, тобто, значного рівня профіциту рахунку поточних операцій платіжного балансу і обсягів міжнародних валютних ресурсів. За даними цього рейтингу Україна знаходиться на спекулятивному (високоризикові та короткострокові інвестиції) рівні залучення інвестицій. Важливим є приведення макроекономічних показників до стабільно зростаючої тенденції, оскільки зростання кредитних рейтингів, та макроекономічна стабільність є сигналом для міжнародних інвесторів.

Залучені інвестиції за умови спрямування їх саме на модернізацію та впровадження інноваційного типу економіки дадуть змогу Україні:

- оновити та поставити на інноваційний шлях розвитку промисловість (зараз, зношеність основних фондів в середньому на 60%, що гальмує розвиток виробничого сектору та перехід до вищих технологічних укладів);
- зменшити енергоємність виробництва, що створюватиме умови до підвищення ефективності та зниження зовнішньої залежності економіки України;
- оновити інфраструктуру, особливо залізничні та автомобільні шляхи, забезпечити посилення та утримання такої, вже наявної конкурентної переваги, як зручне геополітичне розташування;

– збільшити інвестування у науково-дослідні роботи, створити національну “кремнієву долину”, що дасть змогу досягти світового рівня розвитку технологій та відійти від сировинної моделі економіки.

Базис конкурентних переваг створюється в усіх ланках суспільного виробництва. Держава забезпечує економічні переваги, які, зрештою, відображаються в ціні (податкова і митна політика, стабільність законодавства, політика обмінного курсу). Модернізовані підприємства забезпечують технічні переваги – здатність до інновацій завдяки застосуванню досягнень науково-технічного прогресу (створення нових видів продукції, нових ресурсів, нових можливостей ефективнішого використання традиційних ресурсів); переваги у витратах – завдяки економії на масштабі.

Розглянемо кроки, які необхідно зробити на шляху до створення конкурентних переваг:

– поліпшення інвестиційного клімату, спрямування інвестиційної діяльності згідно завдань становлення ефективної національної економіки, підвищення продуктивності праці та утвердження сучасної моделі національної конкурентоспроможності;

– розширення національного виробництва товарів з більшим вмістом доданої вартості та конкурентоспроможних на світових ринках;

– формування ефективної інституційної структури національної економіки;

– розширення внутрішнього ринку та поліпшення його структурних характеристик;

– підвищення доходів населення;

– підвищення рівня конкурентоспроможності національних трудових ресурсів;

– детінізація економіки, легалізація тіньових доходів і капіталів;

– забезпечення національної економіки сучасною інформаційною інфраструктурою для мінімізації витрат виробничого процесу.

Зазначені завдання, сформульовані Радою конкурентоспроможності України у програмі “Технологія економічного прориву”, покликані створити в Україні макроекономічне середовище, сприятливе для розгортання ефективного конкурентного змагання. Зокрема це ліквідація критичних відставань, побудова економіки знань, забезпечення сталого розвитку, соціальна згуртованість тощо. Між тим, пріоритетне поліпшення використання факторних конкурентних переваг національної економіки та впровадження сучасних засад конкурентоспроможності потребуватиме й додаткових спеціальних заходів, орієнтованих на цілеспрямоване формування конкурентоспроможних ринкових суб’єктів.

Джерелом інвестування створення конкурентних переваг є: державний бюджет (фундаментальні наукові дослідження, формування фундаменту освіти, охорони здоров’я, екологічної безпеки), домогосподарства (інвестиції в освіту, культурний та фізичний розвиток і охорона здоров’я) та приватні підприємства (витрати на модернізацію виробничих потужностей, впровадження інновацій, НТП).

Звичайно, що основною рушійною силою створення конкурентних переваг є державна влада, її здатність організувати співробітництво всіх суб’єктів господарювання і координувати діяльність відповідно до загальнонаціональної стратегії побудови конкурентоспроможної держави з модернізованою економікою.

Виокремлюють наступні першочергові завдання для національної економіки:

– мобілізація інвестиційного потенціалу, розвиток інститутів довгострокового кредитування, насамперед, введення в дію Державного банку реконструкції та розвитку, який здійснюватиме довгострокову кредитну підтримку інвестиційних та інноваційних проектів структурної перебудови України на цілі модернізації виробництв;

– розробка інвестиційного державного бюджету на середньострокову перспективу та сприяння інвестиційному спрямуванню доходів населення як безпосередньо, так і через інструменти фінансового ринку;

– запобігання вивезенню з України сировини та проміжної продукції за низькими цінами та закупівлі іноземних готових товарів, які мають вітчизняні замінники;

– зміцнення банківської системи, підвищення її адекватності потребам суб'єктів господарювання у фінансових коштах;

– стимулювання до заощадження ресурсів, насамперед, енергозаощадження;

– розбудова національної інноваційної системи та впровадження заходів підтримки інноваційної діяльності фіскальними, грошово-кредитними, методично-організаційними заходами; спрощення імпорту інноваційного обладнання та технологій; удосконалення методів вибору й оцінки інвестиційних проектів, системи моніторингу та управління виконанням бюджетних інвестицій.

– активізація механізмів державних закупівель для розширення ринків збуту для національних виробників;

– формування та впровадження комплексу податкових стимулів, які, надаючись на об'єктивних засадах та при жорсткому контролі за їхнім цільовим використанням, заохочували б інвестиційні та інноваційні процеси, реалізацію соціальних завдань, розширення робочих місць;

– захист внутрішнього ринку та інтересів національних виробників на внутрішніх та зовнішніх ринках [1].

Висновки. В Україні панує сировинно орієнтована експортна модель розвитку та низькотехнологічна структура промислового виробництва, яка спирається на цінові конкурентні переваги, що виникали завдяки дешевизні енергетичних та трудових ресурсів. Одночасно зростає частка збуту в Україні готової продукції іноземного походження, що означає втрату економікою робочих місць, новоствореної доданої вартості, розміщення на території ресурсо-, енерго- та екологоемних виробництва, які обслуговують потреби більш розвинених країн світу. За таких умов підвищення конкурентоспроможності економіки України є безальтернативним напрямом економічної стратегії держави. Розширення ЄС, реалізація інтеграційних домовленостей з країнами ЄП, тенденції зміцнення світових економічних центрів відкривають для України нові перспективи та можливості підвищення конкурентоспроможності і, водночас, містять ризики й виклики щодо пошуку адекватного місця в світовому та регіональному поділі праці.

В останні роки в Україні склався комплекс об'єктивних передумов для позитивних зрушень у сфері зміцнення конкурентоспроможності національної економіки. Відбулося становлення основних інститутів ринкової економіки, фінансової системи, великих підприємств, які активно розвиваються та можуть стати основою економічного зростання, нагромаджено певний національний капітал, зростає платоспроможність споживчого ринку. Набуто позитивних показників економічного

розвитку. Відтак, на порядок денний постає завдання формування відповідної узгодженої системи довгострокових заходів державної політики, спрямованих на оптимальне використання надбаного позитивного підґрунтя для зміцнення конкурентоспроможності національної економіки, концентрації технічних, фінансових, людських, організаційних ресурсів, розв'язання завдань структурної перебудови інноваційної спрямованості. В підсумку передбачається створення конкурентних переваг як джерела конкурентоспроможності національної економіки. Відповідно мають бути враховані сучасні світові та національні економічні особливості:

- Модернізація економіки є першочерговим заходом для побудови конкурентних переваг національної економіки;
- Формування конкурентних переваг відбувається з урахуванням прогнозів розвитку світової та внутрішньої економічної ситуації та інвестиційної привабливості країни;
- Політика держави має стимулювати інноваційний тип поведінки у суб'єктів господарювання та здійснювати контроль за монополіями;
- Прийняття нестандартних рішень є запорукою утворення конкурентних переваг високого рівня, які складно повторити;
- Актуальним є своєчасно відмовлятися від конкурентних переваг які втратили значущість.

Використані джерела:

1. Конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації / Я. А. Жаліло, Я. Б. Базилюк, Я. В. Белінська та ін. ; за ред. Я. А. Жаліла. – К. : НІСД, 2005. – 388 с.
2. Пріоритети національного економічного розвитку в контексті глобалізаційних викликів : монографія : у 2 ч. – Ч. 1 / за ред. В. М. Гейця, А. А. Мазаракі. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2008. – 389 с.
3. Портал конкурентоспроможності України [Електронний ресурс]: – Режим доступу: competitiveukraine.org.
4. Модернізація України – наш стратегічний вибір: Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. – К., 2011. – 416 с.

Илюхина В. В. Формирование конкурентных преимуществ национальной экономики постсоциалистических стран

В статье рассматриваются способы формирования конкурентных преимуществ как главного фактора конкурентоспособности национальной экономики в современных условиях.

Ключевые слова: конкурентные преимущества, национальная экономика, конкурентоспособность.

Iliuhina V. V. Development of competitive advantages of the national economy of post-socialist countries

The article discusses how the formation of competitive advantage yak main factor of competitiveness of the national economy in modern conditions.

Keyword: competitive advantage, the national economy, competitiveness.